

Зарецька О.О.

кандидат філологічних наук
 провідний науковий співробітник лабораторії когнітивної психології
 Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-1168-0051>

Віртуальна практика як джерело наративного досвіду особистості у сучасному кіберпросторі

***Анотація.** Вводяться поняття «наративного» і «дискурсивного» досвіду особистості у контексті з раніше введеним поняттям «семіотичний досвід». Розглядаються віртуальні складові наративного досвіду особистості як важливі компоненти життєвої компетентності особи.*

***Ключові слова:** наратив, дискурс, особистісний досвід, семіотичний досвід, соціо-культурний досвід, практика, кіберпростір.*

Zaretska O. O.

Ph.D. in philology
 leading researcher
 G.S. Kostiyk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine
 Laboratory of cognitive psychology
olgazaretska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1168-0051>

Virtual practice as a source of narrative experience of the individual in modern cyberspace

***Abstract.** The concepts of "narrative" and "discursive" experience of the individual are introduced in the context of the previously introduced concept of "semiotic experience". The virtual components of the narrative experience of the individual are considered as important components of the life competence of the individual.*

***Keywords:** narrative, discourse, personal experience, semiotic experience, socio-cultural experience, practice, cyberspace.*

В умовах сучасного кіберпростору деякі компоненти життєвої компетентності особистості набувають особливого значення й особливого розвитку. Серед них – наративна компетентність [6], яка забезпечує особі можливість структурувати свій досвід у відповідності з наявними в соціо-культурному «багажі» особи моделями й відповідно розпізнавати у наративах ті чи інші смисли, концепти, меседжі, – тобто виконувати роль «інтерпретативної рамки» [7; 8]. Наративна компетентність передбачає наявність наративного досвіду, який, у свою чергу, формується на базі комунікаційного й дискурсивного досвіду особи. Нагадаємо розуміння М. Фуко дискурсу як тонкої

контактуючої поверхні, яка зближує мову і реальність, змішує лексику та досвід, і важливу вказівку Ю. Габермаса про діалогічну складову цього поняття: у дискурсі завжди присутній діалог, який дає змогу виявити загальнозначуще, нормативне у текстових складових дискурсу [1; 5]. У спрощеному розумінні дискурс – це сукупність текстів (в широкому сенсі – усних і письмових, в різних семіотичних втіленнях, різного обсягу, монологічних і полілогічних тощо), об'єднаних за якимось принципом (в принципі – будь-яким), але за обов'язкової умови комунікативної єдності [5].

Дискурсивний простір дорослої особистості складний і багатовимірний, суб'єктивний і тільки частково усвідомлюваний особою. З психолого-герменевтичної точки зору особа є тільки співавтором свого індивідуального дискурсу – сторонні тексти, що серйозно вплинули на формування її переконань (хоча б на рівні окремих смислів), становлять вагомую частину її індивідуального дискурсу. На певних етапах дорослішання ще не достатньо зріла та самостійна особа зазвичай схильна розділяти стереотипні погляди, розповсюджені у спільнотах, серед яких проходить її життя: родина, навчально-професійне коло, друзі, сусіди тощо. Усне спілкування, а також віртуальні джерела, на які орієнтується відповідна спільнота (певні соціо-культурні джерела, круг читання, авторитетні у цьому колі медіа тощо), утворюють дискурс, який суттєво впливає на індивідуальні погляди [3], формуючи у особи наратив, ніби «зліплений» з пануючих колективних переконань, і вона його охоче озвучує як точку зору, яку нібито широко поділяє. Той факт, що це може бути запозичена (хоча б частково) думка, можна інколи встановити при емпіричних дослідженнях, у які задіяно особу, – наприклад на суперечності цих поглядів особи її власним коментарям до текстів інших авторів, чи її відповідям на певні питання анкети або поглибленого інтерв'ю тощо. З досвіду спільноти, втіленому у відповідному дискурсі, особа часто запозичує й життєві компетентності, віртуально присутні в дискурсі й адекватні поточним проблемам як спільноти, так і конкретної особи, що входить до неї. Це відбувається при зіткненні індивідуального й колективного дискурсів – це і є дискурсивною практикою.

Поняття семіотичного досвіду було введено раніше в рамках експериментального дослідження того, звідки видобуваються в індивідуальній свідомості смисли для означення того, що ще не має зафіксованої зв'язки «знакова форма» - «смысл» неозначеного [2]. Для людини, суттєво залученої до сучасного кіберпростору, таким джерелом смислів, а серед них і життєвої компетентності, є саме віртуальна практика в усіх її різноманітних формах – від читання інструкцій для користування гаджетами до видобутку з інтернету унікальної інформації для професійної діяльності, смакування недоступних раніше шедеврів культури, особистісного розвитку й екзистенційного осмислення свого буття у соціальних мережах і блогах [4].

Віртуальну практику можна вважати могутнім джерелом поповнення індивідуального дискурсу. Під індивідуальним дискурсом розуміємо весь мовно-текстово-смысловий «багаж» людини, сформований як осмисленням безпосередньо отриманого нею реального досвіду, так і зіткненням (чи просто дотиком – іди знай, що й як відгукнеться!) з дискурсами навколо [3]. Віртуальні

компоненти індивідуального дискурсу пов'язані не обов'язково з кіберпростором: читання теж є віртуальною практикою. Проте з наступом кіберпростору цифрова віртуальність почала поглинати інші форми через свою більшу доступність (цифровізація бібліотек, ще й з можливістю не тільки читати, а й прослуховувати тексти).

Якщо порівнювати віртуальні й невіртуальні джерела, головним з яких є особистий досвід, усвідомлений і переосмислений, виникає ряд питань, відповіді на які потребують подальших як теоретичних, так і емпіричних досліджень. В першу чергу це сукупність проблем щодо зв'язків і співвідношень наративного і дискурсивного досвідів особистості, зокрема частки наративного в дискурсивному; порівняння особливостей «перетравлення» особою віртуального дискурсивного досвіду в порівнянні з отриманим реальним; порівняння сили впливу різних форм віртуального досвіду (і з переосмисленням реальним досвідом); порівняння усних і письмових форм тощо. У даній роботі завданням було поставити проблеми, намітити основні завдання для пошуку і більш предметного подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бистрицький, Є. (2019) Філософський дискурс: комунікація і норма. *Філософська думка*. № 5. 29–39. ISSN 2522-9338.
2. Зарецька, О.О. (2007) Семіотичний досвід особистості. *Проблеми психологічної герменевтики: Монографія* /Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. та ін. Київ: Міленіум. 72–84.
3. Зарецька, О.О. (2017). Джерела індивідуального дискурсу самопроекування (за матеріалами опитування). *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. II : *Психологічна герменевтика*. 10. 65–82.
4. Зарецька, О.О. (2024) Особистісний розвиток в контексті кіберпростору: проблеми і можливості. II *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Кіберпсихологія в інформаційному суспільстві: підтримка, навчання, розвиток»* (м. Київ, Україна, 15 жовтня – 15 листопада 2024 року). Київ: Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742884>; https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2024_2/Zaretska_Olha_2024.pdf
5. Зарецька, О.О. (2025) Костюківський дискурс: постать вченого через наративи сучасників. *Всеукраїнська наукова конференція «Костюківські читання», присвячена 125-річчю від дня народження Григорія Силивича Костюка*: збірник матеріалів наукових доповідей (м. Київ, 23 квітня 2025 року). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 46–52. ISBN 978-617-7745-71-5 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745324>
6. Рудницька, С.Ю., Гуцол, К.В. (2021) Наративна компетентність як визначальна складова комунікативної компетентності особистості. *Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі розвитку суспільства*. Збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної

конференції /За ред. М.В. Папучі. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя. 10–16. URL:

http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11_conf_zbirn_psycho.pdf#page=11.

7. Чепелєва, Н.В. (2021) Дискурсивне конструювання досвіду в ситуаціях інформаційної невизначеності. *Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів*. Матеріали методологічного семінару НАПН України 8 квітня 2021 року. /За ред. С.Д. Максименка. Київ: Педагогічна думка. 211–218. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/726024/>.
8. Чепелєва, Н.В. (2023) Текстова інформація як чинник впливу на свідомість реципієнта. *Кіберпсихологія в інформаційному суспільстві: підтримка, навчання, розвиток: тези І науково-практичної інтернет-конференції (1–30 листопада 2023 р.)*. URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2023_2/Chepelieva_2023.pdf